

Mapa studijních profilů: komparace kurikul Informačních studií a knihovnictví v Opavě

Map of study profiles: comparing the curricula of Library and Information Science in Opava

PhDr. Michal Lorenz, Ph.D. / Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Kabinet informačních studií a knihovnictví (Masaryk University, Faculty of Arts, Division of Information and Library Studies), Arna Nováka 1, 602 00 Brno

Resumé:

Příspěvek prezentuje komparativní analýzu studijního programu Informačních studií a knihovnictví ve dvou samostatných oborech, které jsou realizovány na Slezské univerzitě v Opavě. Cílem komparativní studie je odhalit míru konkurence mezi oběma studijními obory. Studijní obory jsou analyzovány metodou mapování kurikula pomocí stínovaných Vennových diagramů. Vizualizované profily studia jsou vzájemně srovnány z perspektivy profesní identity, diverzity studijních oblastí, interdisciplinarit a vědního charakteru kurikul. Výsledkem komparace je identifikace oblastí, jejichž rozvoj zajistí programům vyšší konkurenceschopnost.

Klíčová slova: komparativní analýza profilů studia, mapování kurikula, profesní identita, konkurenceschopnost, Vennovy diagramy

Summary:

The paper presents a comparative analysis of two independent programmes of Library and Information Science study curricula programmes implemented at the Silesian University in Opava. The aim of the comparative study is to reveal the extent to which both closely related field compete with one another. The study programmes have been analyzed by the method of curriculum mapping using shaded Venn diagrams. The visualized profiles of study are compared from the viewpoint of professional identity, diversity of the fields of study, interdisciplinarity features, and scientific character of the curricula. The result of the comparison resides in identifying of the fields domains whose development can ensure higher competitiveness to programmes.

Keywords: comparative analysis of study profile, curriculum mapping, professional identity, competitiveness, Venn diagrams

Úvod

Rostoucí ekonomický tlak na osvojování znalostí vedl od elitního vzdělávání k masifikaci a následně k univerzalizaci vysokoškolského vzdělávacího systému. V elitní fázi je vzdělání dostupné úzkému okruhu privilegovaných lidí, ve fázi masové počet studujících z dané věkové kategorie překročí 15 % a ve fázi univerzální tento podíl překročí 50 %. Masová fáze je charakterizována přiznáním práva na vzdělání všem a funkcí vysoké školy je připravit studenty na vykonávání širokého spektra různých povolání. Ve fázi univerzální se ze vzdělávání stává nezbytnost, umožňující přizpůsobovat se měnícím podmínkám života a různým pracovním rolím v otevřené společnosti. V roce 2007 začalo v ČR vysokou školu studovat 52,3 % studentů z populačního ročníku, čímž náš stát vstoupil v této oblasti do univerzální fáze vzdělávání. Současně byla míra zájmu o studium nižší než nabídka možností vzdělávání. Vysoké školy tak jsou vystaveny rostoucí konkurenci v boji o počet zapsaných studentů. Množstvím studentů zapsaných k vysokoškolskému studiu je Česká republika v univerzální fázi vzdělávání, ovšem v dalších aspektech zůstává stále ve fázi masové nebo teprve na

jejím prahu – ve fázi elitní.¹ Vysoký nárůst studentů se totiž neprojevil odpovídajícím nárůstem rozpočtů vysokých škol. Ačkoli je snaha zvrátit kvantitativní expanzi počtu studentů nastupujících na vysoké školy a klást větší důraz na kvalitu vzdělávání, finanční zabezpečení vysokých škol se stále primárně odvíjí od počtu studentů studujících po standardní dobu. Současně lze (od roku 2011) sledovat pokles počtu studentů nově zapsaných na vysoké školy², což odpovídá klesající křivce populační demografie. Zmenšující se počet studentů znamená další zvyšování konkurenčního boje jak mezi vysokými školami, tak mezi studijními obory. Konkurenceschopností studijních oborů rozumíme v našem příspěvku atraktivitu a schopnost oboru obstát v soutěži o studenty chystající se zapsat k dalšímu studiu na vysoké školy. Vzrůstající konkurenci lze sledovat i mezi univerzitami nabízejícími studijní program B, N 7201 Informační studia a knihovnictví. Nejzřetelněji lze konkurenci mezi obory sledovat v navazujícím magisterském studiu, kdy se absolventi bakalářského studijního oboru hlásí na konkurenční navazující magisterské programy. Motivace pro změnu ústavu mohou být různé, od racionálního rozhodnutí pokračovat v programu, který je nejbližší zájmům a tématům, v nichž se chce student specializovat, přes touhu zkusit něco jiného, až po nucenou změnu univerzity v důsledku neúspěšnosti u přijímacího řízení na oboru původním. Motivace studentů pro změnu univerzity by si zasloužily hlubší výzkum, toto téma však přesahuje cíl našeho příspěvku. Naše pozornost je zaměřena jiným směrem. Jak je možné, že v této rostoucí konkurenci nalezneme v zemi s ne příliš početnou populací dva stejné studijní obory na jedné univerzitě? Pokud mohou oba programy fungovat paralelně vedle sebe na jedné univerzitě, zdá se racionálním předpoklad, že nabízejí studentům odlišné zaměření či specializace. Cílem následujícího příspěvku je hledat odpovědi na tyto otázky: Jaký je profil studijních oborů studijního programu B, N 7201 Informační studia a knihovnictví na Slezské univerzitě? Jsou oba obory přímými konkurenty, nebo je jejich studijní profil zaměřený na odlišnou cílovou skupinu studentů? Jakým směrem mohou obory profilovat svoje kurikula, aby si zajistily jedinečnost a konkurenceschopnost? V následující části popíšeme *teorii syndromu pandy*, metaforu popisující vývoj konkurenceschopnosti oboru, a rozlišíme dvě extrémní pozice profesní identity. Následně použijeme metodologii mapování kurikula pro ověření hypotézy, že každý z oborů na Slezské univerzitě náleží svým studijním profilem k jiné profesní identitě, oslovuje tedy jinou cílovou skupinu studentů, čímž se přímý konkurenční boj o finanční zdroje přidělované na základě počtu zapsaných studentů mezi studijními obory zmírňuje.

Přehled literatury

Od 70. let 20. století dochází ve světě ke spojování dvou dříve nezávislých oborů – informační vědy a knihovnictví. Školy začínají hromadně měnit svoje názvy, objevuje se v nich sousloví „knihovnictví a informační věda“ – Library and Information

¹ PRUDKÝ, Libor, Petr PABIÁN a Karel ŠÍMA. *České vysoké školství: Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Praha: Grada, 2010, 159 s. ISBN 879-80-247-3009-7.

² KOUCKÝ, Jan a Aleš BARTUŠEK. *Demografický vývoj a projekce výkonů vysokých škol*. Praha: Středisko vzdělávací politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2011, 65 s. ISBN 978-80-7290-524-9. HULÍK, Vladimír. *Vývojová ročenka školství 2004/05 – 2014/15*. Vývoj terciárního vzdělávání. Veřejné a soukromé VŠ – počty studentů podle formy studia a studijního programu v letech 2004–2014 – podle státního občanství [online]. 22. říjen 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2004-05-2014-15>.

Science (LIS). Informační věda se stává hlavním tématem knihovnického vzdělávání. A. M. Wilson a R. Hermanson tvrdí, že tento svazek je z části vynucený, jelikož „školy zaměřené na informační vědu se stávaly přímou konkurencí škol knihovnických“. Navíc někteří ze studentů knihovnictví nechtějí pracovat v knihovnách.³ Že toto spojení není bezproblémové, ukázal ve své studii L. A. Grotzinger. Výuka informační vědy je podle něj často oddělená od výuky knihovnické, styčné body zajišťuje několik volitelných kurzů.⁴ Podobně G. A. Marco tvrdí, že zatímco se rozpadlo tradiční kurikulum – obvykle přednášený povinný základ, nové jednotné kurikulum vytvořeno nebylo. Napětí mezi knihovnickými a humanisticky orientovanými informačními specialisty zaměřenými na služby a systémové či podnikatelsky orientovanými specialisty prosazujícími vědecký přístup přetrvává.⁵ F. L. Miksa na základě analýzy paradigmat, kurikul a s nimi spojených hodnot poukazuje na rozdílné jádro informační vědy (i-svět) a knihovnictví (tzv. l-svět).⁶ L. J. Ostler s kolegy tvrdí, že knihovní školy se v budoucnu budou muset zaměřit na spolupráci s dalšími akademiky a studijními programy, aby pokryly nově vznikající specializace v oblasti práce s informacemi, opustit název knihovnictví, protože zužuje práci s informacemi na jediný typ instituce.⁷ Konkurenceschopností profese se ve svých studiích zabývají N. A. Van House a S. A. Sutton a formulují *teorii syndromu pandy*, ze které budeme v naší studii vycházet. Van House a Sutton se na profesi dívají ekologickou metaforou – každá profese představuje sociální druh, který v informačním prostředí bojuje o přežití. Informace jako významný strategický zdroj mění toto prostředí ve vysoce turbulentní prostor, v němž obor Informační studia a knihovnictví musí čelit rostoucí konkurenci ostatních oborů snažících se zajistit si jurisdikci nad různými oblastmi informační práce. Informační profesi přirovnávají autoři k pandě – druh specializovaný na ekologickou niku, která se ztenčuje, druh, který je odsouzen k vyhynutí, pokud se neadaptuje na nové podmínky. Oblast profesní praxe je podle autorů definována tradičním zaměřením profese na knihovny, ačkoli potenciál využití profesních znalostí je mnohem širší. Svoji teorii dokládají nárůstem pracovních míst spojených s informacemi na trhu práce a současně poklesem pracovních míst v knihovnách a rostoucím množstvím interdisciplinárních problémů. Strategie přežití vyžaduje dynamickou adaptaci – rozšíření do nových oblastí (adaptivní radiace), diferenciace studentů i programů vedoucí ke vzniku nových specializací (speciace) a obohacení o úspěšné prvky z jiných oborů pomocí interdisciplinární synergie (hybridizace), rozšíření programů. Celá strategie vede k růstu diversity a možnosti experimentování

³ WILSON, Anthony M. a Robert HERMANSON. Educating and Training Library Practitioners: A Comparative History with Trends and Recommendations. *Library Trends*. 1998, **46**(3), 473. ISSN 0024-2594.

⁴ GROTZINGER, Laurel A. Curriculum and Teaching Styles: Evolution of Pedagogical Patterns. *Library Trends*. 1986, **34**(3), 458–459. ISSN 1559-0682.

⁵ Knihovníci a humanisticky orientovaní informační specialisté zdůrazňují praktické a aplikační zaměřené oboru na služby, technicky a komerčně orientovaní informační vědci naopak zdůrazňují výzkumné a teoretické zaměření oboru na základní výzkum a vědeckou metodologii. MARCO, Guy A. The Demise of the American Core Curriculum. *Libri*. 1994, **44**(3), 175–189. ISSN 0024-2667.

⁶ MIKSA, Francis L. Library and information science: two paradigms. In VAKKARI, Pertti a Blaise CRONIN, (Eds.). *Conceptions of library and information science. Historical, empirical and theoretical perspectives*. London: Taylor Graham, 1992, 229–252. ISBN 0-947568-52-2.

⁷ OSTLER, Larry J., Therrin C. DAHLIN a J. D. WILLARDSON, *The Closing of American Library Schools*. Westport: Greenwood, 1995, s. 70–71. ISBN 0-313-28461-X.

s kurikuly.⁸ K. Pettigrew a J. C. Durrance analyzovaly trendy ve vzdělávání oboru na téměř polovině vysokých škol v Severní Americe (USA i Kanada). Výsledkem bylo identifikování šesti základních trendů: zaměření na širší informační prostředí a informační problémy; multidisciplinární, na uživatele orientovaná kurikula; pronikání ICT do kurikula, růst investic do nejmodernějšího vybavení a výzkumných laboratoří; strukturování specializací; flexibilní formy studijních programů; rozšiřování studijních programů.⁹ Polarizace mezi i-světlem a l-světlem vrcholí zformováním hnutí i-škol, které chápou knihovnictví jako jeden z mnoha podoborů a proto je neuvádějí v názvech studijních programů a zaměřují se na zkoumání interakcí mezi informacemi, lidmi a technologií. Charakteristickým znakem i-škol je také růst interdisciplinárního zaměření jako důsledek snahy propojit vědce z různých oborů, kteří se výzkumu fenoménu informace věnují.¹⁰ Pokusy strukturovaně zachytit a systematicky popsat vývoj a proměnu oboru vedou k tvorbě map informační vědy.¹¹

Metoda

Cílem předložené studie je porovnat kurikula studijního programu B, N 7201 Informační studia a knihovnictví na Slezské univerzitě v Opavě, určit, do jaké míry si vzájemně konkurují, a určit rozvojové oblasti, které by zajistily jejich větší konkurenceschopnost.

Mapa kurikula

Kurikulum je koncept běžně používaný v pedagogice, obzvláště pak v oblasti didaktiky.¹² Je zkoumán samostatnou disciplínou – kurikulárními studii (Curricular Studies). Kurikulum v přeneseném smyslu znamená „dráhu, kterou studenti musí proběhnout“¹³, či soubor přednášek a cvičení, které musí každý student ve svém studijním oboru absolvovat. Kurikulum je pokládáno za strukturální nástroj spravující různé oblasti znalostí, které jsou všechny nezbytné pro výchovu profesionála v daném oboru. Kurikulum má strategické postavení – zdůvodňuje celkový plán vzdělávání s ohledem na vzdělávací

⁸ Van HOUSE, Nancy A. a Stuart A. SUTTON. The Panda Syndrome: An Ecology of LIS Education. *Journal of Education for Library and Information Science*. 1999, **37**(2), 131–147.

⁹ PETTIGREW, Karen E., Joan C. DURRANCE. KALIPER: Introduction and Overview of Results. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2001, **42**(3), 170–180. DURRANCE, Joan C. Competition or Convergence? Library and Information Science Education at a Critical Crossroad. *Advances in Librarianship*. 2004, **28**, 171–198. ISSN 0065-2830.

¹⁰ LORENZ, Michal. Fenomén i-škol: historie a současný stav. *Knihovna* [online]. 2014, **25**(2), 58–82 [cit. 2016-02-07]. ISSN 1801-3252. Dostupný z: <http://oldknihovna.nkp.cz/knihovna142/142058.htm>.

¹¹ ZINS, Chaim. Knowledge Map of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2007, **58**(4), 526–535. ISSN 2330-1643. HAYTHORNTHWAITE, Caroline, Geoffrey BOWKER, Christine JENKINS a W. BOYD. Mapping the Dimensions of a Dynamic Field. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 1999, **50**(12), 1092–1094. ISSN 2330-1643.

¹² Metodu mapování kurikula používáme i v jiných studiích, jejichž účel a použití se ovšem liší. Všeobecný popis použité metody je použit shodně s těmito autorovými studii, detaily související s použitím metody k odlišným cílům, jakož i další podrobnosti metodologické, se však liší.

¹³ BURKE, Peter. *Společnost a vědění: Od Gutenberga k Diderotovi*. 2007. Str. 109.

záměry a jeho vliv na znalosti, kompetence a postoje studentů. Profil kurikula je tvořen strukturou kurikula a kompetencemi, k nimž připravuje. Pro popis struktury kurikula se používá proces mapování kurikula. Jako první popsal mapování kurikula J. J. Hausman.¹⁴ M. Eisenberg rozuměl kurikulu jako interakci studentů, učitelů a obsahu, která určuje, co a jak studenti dělají. Jako první popsal použití počítačů při obsahové analýze komponentů kurikula a uvedl tak koncept mapování kurikula do zorného pole informační vědy.¹⁵ R. M. Harden definuje mapu kurikula jako „schematickou reprezentaci kurikula zobrazující různé elementy kurikula a vztahy mezi těmito elementy“.¹⁶ A. C. Porter doporučuje obsah kurikula měřit a vizualizovat s využitím topografických map a intenzity stínování, tak, aby umožnilo srovnání s dalšími měřeními obsahu. Naopak nedoporučuje použití sloupcových grafů, které nezobrazují průniky a intenzitu důrazu v kurikulu.¹⁷ V informační vědě se mapování kurikula kromě M. Eisenberga věnoval také T. Wilson. Topografickou mapu informačních studií zkonstruoval pomocí Vennových diagramů. Matematická teorie grafů definuje n -křivkový Vennův diagram $C = \{C_1, \dots, C_n\}$ jako „rovinný graf $V(C)$ s barevnými hranami, jehož vrcholy jsou průsečíky křivek a jehož hrany odpovídají výšce hran mezi průsečíky“. Vennův diagram má omezené množství průsečíků mezi křivkami, které tvoří spojité oblasti. „Vennův systém poskytuje důvěryhodnou a kompletní logickou reprezentaci systému.“¹⁸ Wilsonova mapa zahrnuje čtyři základní oblasti informační vědy nazvané Informační obsah, Informační systémy, Lidé a Organizace. V překrývajících se oblastech vznikají kombinacemi nové předměty, příklad jejich konstrukce prezentuje Wilson ve formě seznamu předmětů. Podle Wilsona lze Vennovu topografickou mapu kurikula použít k nalezení důležitých oblastí při přípravě nového kurikula, pro rozvoj předmětů na základě odbornosti zaměstnanců nebo naopak pro rozvoj přednášejících podle změn v oboru, stanovení distribuce předmětů a slabě pokrytých míst v „základních oblastech“, při komparaci studijních oborů, model lze použít jako srovnávací měřítko (benchmark) nebo pro stanovení vztahu mezi výukou a novými oblastmi výzkumů či společného výzkumného tématu pro vědecké týmy.¹⁹ Topografická mapa informačních studií vytvořená pomocí Vennových diagramů je vhodná i pro účely naší studie.

Komparace

Grafické reprezentace kurikul obou oborů analyzujeme metodou komparace. Komparace (z lat. comparare, srovnávat) odhaluje vzájemné shody, podobnosti a rozdíly

¹⁴ HAUSMAN, Jerome J. Mapping as an Approach to Curriculum Planning. *Curriculum Theory Network*. 1974, 4(2/3), 192–198. ISSN 0078-4931.

¹⁵ EISENBERG, Michael. Microcomputer-Based Curriculum Mapping: A Data Management Approach. Paper Presented at the *Mid-Year Meeting of the American Society for Information Science*. Bloomington, 1984.

¹⁶ HARDEN, R. M. AMEE Guide No. 21: Curriculum mapping. *Medical Teacher*. 2001, 23(2), 125. DOI: 10.1080/01421590120036547. ISSN 0142-159x. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01421590120036547>.

¹⁷ PORTER, Andrew C. Measuring the Content of Instruction: Uses in Research and Practice. *Educational Researcher*. 2002, 31(7), 3–14. ISSN 1469-5847.

¹⁸ RUSKEY, Frank a Mark WESTON. A survey of Venn diagrams. *The Electronic Journal of Combinatorics*, [online]. 1997, 4(5). Version revisited in 2005. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://www.combinatorics.org/Surveys/ds5/VennEJC.html>.

¹⁹ WILSON T. D. Mapping the curriculum in information studies. *New Library World*. 2001, 12(11/12), 436–442. ISSN 0307-4803.

mezi kurikuly.²⁰ Komparaci používáme pro popis chování různých oborů za stejných podmínek. Objektem zkoumání je studijní profil, kterému v naší studii odpovídá konstelace kurikula v doménách odpovídajících ideálnímu typu znalostí knihovni a informační profese. Účelem komparace je ideografická deskripce, neusilujeme o nomotetické (zákonotvorné) zevšeobecnění. Komparace je teritoriální, analýza odpovídá úrovni školského obvodu, která je vhodná pro srovnávání kurikul a sylabů. Naším *tertiem comparationis*, referenčním bodem zaručujícím ekvivalenci, je aktuálně akreditovaný studijní program 7201 Informační studia a knihovnictví s pevnou strukturou kreditů 180 za bakalářský a 120 kreditů za magisterský studijní obor. Jednotkou srovnání (N) je kurikulum oboru. Srovnáváme kurikula dvou bakalářských a magisterských studijních oborů, vždy jádrové kurikulum a povinné volitelné kurikulum. Pro tuto studii je N = 8. Jde tedy o komparativní strategii založenou na několika případech (small N). I přesto, že jde o teritoriální studii omezenou na několik případů, považujeme ji za komparativní, jelikož použitou koncepci je možné použít i v jiných zemích. Jednotka variace odpovídá použitým kategoriím (K). Každé kategorii ve Vennově diagramu odpovídá jedna oblast diagramu, reprezentující jedinečnou konstelaci vlastností. Počet oblastí závisí na množství křivek, každý typ diagramu má 2^n buněk, včetně prázdné množiny okolní oblasti, kterou za samostatnou kategorii nepovažujeme. Počet kategorií v našich Vennových diagramech je tedy $2^n - 1$. Vizualizace a zachycuje 31 proměnných, vizualizace b 15 proměnných. Výšečové grafy vědecká a aplikační dimenze reprezentují každá po 3 proměnných. Jednotek variace naší komparace je K = 52.²¹

Konstrukce profesní identity

Ve studii jsme stanovili následující dílčí hypotézu: kurikulum každého ze dvou zkoumaných studijních oborů na Slezské univerzitě má odlišné jádro odpovídající buď i-světlu či l-světlu a cílí na jinou skupinu uchazečů o studium. Studie vychází z předpokladu existence dvou profesních identit odpovídajících jednotlivým světům (paradigmatům), které se projevují v odlišných studijních doménách kurikula. Doménu pro účely tohoto článku chápeme ve velmi úzkém významu jako oblast sjednocenou předmětem předávaných znalostí.²² Profesní identita knihovnictví odpovídá tradičnímu pojetí, sociálnímu druhu pandy v teorii Van House a Sutttona. Druhá profesní identita – identita informační vědy je reprezentovaná svojí v současnosti nejradikálnější pozicí – hnutím i-škol.²³ Odlišná

²⁰ K detailnějšímu popisu metody komparace viz RAIVOLA, Reijo. What is Comparison? Methodological and Philosophical Considerations. *Comparative Education Review*. 1985, **29**(3), 362–374. ISSN 0010-4086. LOR, Peter Johan. Methodology in comparative studies [online]. In International and Comparative Librarianship, Chapter 4, draft version 2011-04-20 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://peterlor.com/the-book/>. LOR, Peter Johan. Revitalizing comparative library and information science: theory and metatheory. *Journal of Documentation*. 2014, **70**(1), 25–51. DOI 10.1108/JD-10-2012-0129.

²¹ Popisy typů vizualizací viz v této sekci níže.

²² K různým pojetím a významům konceptu domény viz STODOLA, Jiří. Individua, sociální sítě a poznání: možnosti a limity kognitivního a sociálně-doménového paradigmatu v informační vědě a realistický model domény. *Prolflow*. 2012, **4**(1), 1–33. ISSN 1804-2406.

²³ Hnutí i-škol nepředstavuje aktuální vývoj celé informační vědy, ale pouze její část. Informační věda se vyskytuje často ve studijním programu společně s knihovnictvím pod zkratkou LIS – Library and Information Science, studijní programy na i-školách termín knihovnictví z názvu vypouštějí, protože knihovnictví je chápáno jako jedna z mnoha možných specializací informačního programu. Potvrzují tak předpověď Ostlerova týmu zmíněnou výše v textu.

profesní identita znamená posun v perspektivě studijního oboru – perspektiva zaměřená na knihovny jako instituce, které jsou obklopené uživateli a zajišťují snadný přístup ke knihám a dalším dokumentům, je nahrazena perspektivou, v níž ústřední roli hrají procesy charakteristické pro životní cyklus informace (od tvorby, shromáždění, zpracování, uložení, distribuci a využití až po zánik), které přesahují rámec jednoho typu institucí.²⁴ Knihovnictví definujeme doménami Knihovny, Knihy a Lidé. Informační obor definujeme doménami Informace, Technologie a Lidé. Doména Knihovny zahrnuje všechny kurzy spojené s knihovnou jako institucí, s jejími fondy a se službami, které poskytuje včetně praktické činnosti vykonávané v těchto institucích. Do domény Knihy patří kurzy spojené s objekty nesoucími obsah, kam patří kurzy knihovědné a literární. Doména Informace zahrnuje kurzy věnující se povaze informace samotné, jejím formám, vlastnostem, principům, jejímu životnímu cyklu včetně informačních procesů a použití informací. Doména Technologie obsahuje primárně informační technologie a jejich aplikaci. Doména Lidé je oběma profesím společná. Zahrnuje jednak uživatele, a to jak uživatele knihoven, tak uživatele informací. Zahrnuje však také člověka v širokém významu, reflektovaném všeobecnými poznatky o člověku v humanitních a sociálních vědách. Zatímco v této doméně jsou obě sledované profese konvergentní a vedou k prolínání a míchání obou identit, další domény jsou oborově specifické a umožní sledovat profilaci kurikula směrem k jedné či druhé profesní identitě.

Vědecká a aplikační povaha oboru

Vedle doménového profilu studia, který je reprezentací konfigurace a hustoty kurzů v doménách, jsme sledovali také vědeckou povahu oboru. Ta zahrnuje zařazení každého kurzu do oblasti humanitních, sociálních, přírodních či technických věd na základě metodologie daného oboru. Humanitní vědy studují lidskou kulturu a její doklady, k čemuž používají metody kritické, spekulativní a interpretativní. Sociální vědy studují společnost a vztahy mezi jedinci, kteří tuto společnost tvoří, eklekticky používají vědecké metody jak kvalitativní, tak kvantitativní, často statistické metody. Přírodní vědy studují přírodní fenomény spojené s životem či se hmotou, jejich metody jsou kvantitativní, analytické a empirické. Technické vědy zkoumají techniku a technické systémy, jejich metody jsou konstruktivistické a operativní. V rámci vědecké povahy oboru sledujeme i vědeckou a aplikační dimenzi oboru. Vědecká dimenze oboru vyjadřuje poměr mezi výzkumně a znalostně orientovanými kurzy a kurzy zaměřenými na dovednosti, aplikační dimenze oboru vyjadřuje poměr mezi cvičeními a teoretickými kurzy. Vědeckou dimenzi oboru rozlišujeme podle požadovaných výstupů z kurzu. Kurz je výzkumný, pokud je součástí jeho ukončení požadavek na vypracování studie, návrhu metodologie, výzkumu, experimentu nebo osvojení znalostí formou testu či ústní zkoušky, dovednostní kurz je ukončen projektem, tvorbou aplikace, testováním a evaluací či prací ve službách. Aplikační dimenze oboru znamená zaměření na teorii či na praktické cvičení v závislosti na rozsahu činností během přednášek rozlišených podle hodinové dotace – teoretické zaměření má většinu hodin přednáškovou, praktické cvičení má většinu hodin seminárních.

²⁴ SUTTON, Stuart. *Education for Library Service in the Digital Age*. Keynote talk at California Academic & Research Libraries Conference: Re-Tooling Academic Libraries for the Digital Age [online]. October 20–21, 1995 [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: <http://www.carl-acl.org/archives/ConferencesArchive/Conference95/sutton.text.html>.

Vizualizace studijních profilů

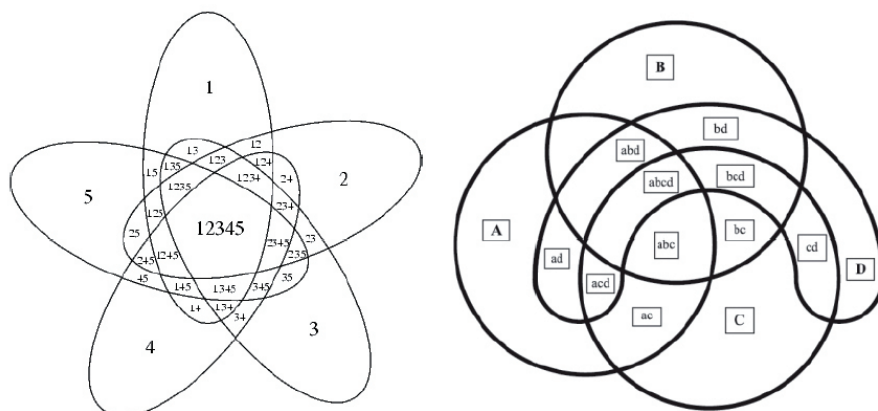
Uspořádání kurikula zachytíme procesem mapování kurikula a k zobrazení výsledku použijeme vizualizaci barevně stínovanými Vennovými diagramy. Barevné stínování je určeno hustotou elementů v buňkách, škála barev dodržuje konvenci, zavedenou barevnou škálou pro buněčnou hustotu n objektových tříd. Pro hustotu elementů – kurzů v buňkách jsme stanovili tuto škálu: nula elementů bílá, jeden až tři elementy žlutá, čtyři až šest elementů modrá, sedm až devět elementů červená, deset až dvanáct elementů zelená, třináct až patnáct elementů hnědá, šestnáct a více elementů oranžová.

Obr. 1 Barevná škála stínování: bílá 0 prvků; žlutá 1–3 prvky; modrá 4–6 prvků; červená 7–9 prvků; zelená 10–12 prvků; hnědá 13–15 prvků; oranžová 16–18 prvků

Barevnost diagramu vypovídá o dvou charakteristikách kurikula. Rozsah barevných ploch buněk informuje o různorodosti, o tom, jak je škála nabízených kurzů distribuována a jak pokrývá různé domény. Intenzita barev vypovídá o specializaci, tedy o oblastech, v nichž je koncentrován soubor tematicky relevantních předmětů. Pro reprezentaci doménového profilu jsme použili Vennův diagram o pěti křivkách podle Grünbaumovy konstrukce, který budeme všeobecně označovat jako typ Vizualizace *a*. Jednotlivé domény jsou reprezentovány takto: (1) Knihy; (2) Informace; (3) Lidé; (4) Technologie; (5) Knihovny. Pro vizualizaci vědecké povahy oboru jsme použili Vennův diagram o čtyřech křivkách podle Vennovy konstrukce, dále označovaný jako typ Vizualizace *b*, s tímto rozložením tříd: (A) Humanitní vědy; (B) Sociální vědy; (C) Přírodní vědy; (D) Technické vědy. Větší koncentrace kurzů v buňkách patřících více křivkám současně vypovídá o interdisciplinaritě kurikula. Průnikové oblasti vyžadují integraci znalostí z různých domén. S rostoucím počtem ploch překrývajících se v buňce se posunujeme od multidisciplinarity k transdisciplinaritě. Množství průnikových oblastí vypovídá o významu, přičítanému interdisciplinaritě. V případě velkého rozsahu interdisciplinaritě pak lze pomocí kurzů distribuovaných v buňkách bez průníků stanovit doménový základ, z jehož perspektivy je interdisciplinární přesah konstruován. Ke stanovení konkrétního typu interdisciplinaritě by však bylo třeba ověřit míru integrace idejí a postupů.²⁵ Vědecká a aplikační dimenze oboru jsou znázorněny pomocí výše-čových grafů.

²⁵ K tématu interdisciplinaritě a jejích různých typů viz LATTUCA, Lisa R. *Creating Interdisciplinarity: Interdisciplinarity Research and Teaching among College and University Faculty*. Nashville: Vanderbilt University Press, 2001, 296 s. ISBN 0-8265-1383-2.

Obr. 2 Vennovy diagramy o pěti a čtyřech křivkách s popisky buněk (Zdroj: Levý diagram RUSKEY, Frank a Mark WESTON. A survey of Venn diagrams. *The Electronic Journal of Combinatorics*, [online]. 1997, Vol. 4, DS No. 5. Version revisited in 2005. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://www.combinatorics.org/Surveys/ds5/VennEJC.html> Pravý upravený diagram WILSON T. D. Mapping the curriculum in information studies. *New Library World*. 2001, 12(11/12), 439. ISSN 0307-4803.)

Vennovy diagramy mapují projektované studijní kurikulum, jak je zachyceno v oficiálních dokumentech předložených k akreditaci, na jejichž základě je mapována skladba kurikula, a v informačním systému Slezské univerzity pro detaily o obsahu kurzu (syllaby, osnovy) v roce 2015/2016. Každý kurz je zařazen právě do jedné domény, pokud je to možné. Pokud do jedné domény kurz jednoznačně zařadit nelze, je zařazen do oblasti odpovídající průniku domén, jež se v kurzu prolínají. Stejně byly získány údaje o požadavcích, jejichž splnění je podmínkou ukončení kurzu, a o časové dotaci vědecké a aplikační dimenze kurzů. Kurz se stejným názvem nemusí být v různých časových obdobích klasifikován stejně, pokud se výrazněji změnila jeho náplň či požadavky na ukončení. Pro potřeby srovnání rozdělujeme kurikulum dle pevného plánu studia na dvě části odpovídající funkčně bakalářskému a magisterskému studiu. Naše studie má několik omezení. Mapování kurikula je založeno na plánovaném kurikulu, které nemusí odpovídat kurikulu skutečně realizovanému. Analýza je omezena na plány a retrospektivní dimenzi. Studie je založena na systémových předpokladech – předpokladu existence více identit, z nichž jsou vybrány právě dvě identity odpovídající extrémním polohám, identita informační vědy je ztotožněna s identitou hnutí i-škol. Zaměřením na kategorie odlišných profesních identit mapujeme proměnné dané systémem, čímž replikujeme systémově chápanou propast mezi knihovníky a informačními vědci. Ta nemusí odpovídat prožívané zkušenosti lidí z praxe ani přednášejících, kteří utvářejí identitu oboru. Rozložení kurikula do doménových množin nevypovídá také nic o znalostech a dovednostech studentů, kteří si v nabídce kurzů volí vlastní cestu podle svých zájmů a studentských zkušeností. Nutné je zmínit i limit související s jistou mírou subjektivit, která vstupuje do procesu třídění kurzů do kategorií. Pro zvýšení objektivit klasifikace byl k procesu přizván konzultant ze Slezské univerzity, výsledné klasifikace byly porovnány a po diskuzi na základě vzájemné shody upraveny.

Výzkum

Obor knihovnictví se na Slezské univerzitě vyučuje od roku 1993, nejprve v kombinaci Česká literatura se zaměřením na knihovnictví, od roku 1994 je akreditován samostatně.²⁶ Dnes je oddělení knihovnictví součástí Ústavu bohemistiky a knihovnictví (pro snadné rozlišení budeme obor dále označovat zkratkou UBK). Knihovnictví je na Ústavu společně s oddělením lingvistiky, literatury, kulturní dramaturgie a audiovizuální tvorby. Ty tvoří jeho nejbližší organizační prostředí a kontext. Název bakalářského studijního oboru je *Knihovnictví*, magisterského oboru *Knihovnictví se zaměřením na veřejné knihovny komunitního typu*. Obor svým názvem jasně proklamuje svoji knihovnickou identitu. Koncem roku 2003 se po názorovém rozchodu členů oddělení obor rozštěpil, alternativní „odštěpení“ původního oboru se ustavilo na oddělení informační vědy Ústavu informatiky (obor dále pod zkratkou – UI), nejprve jako magisterský studijní obor, od roku 2007 i jako studijní obor bakalářský.²⁷ Aktuální označení studijního oboru je *Informační studia se zaměřením na knihovnictví* na bakalářském stupni a *Informační a knihovnická studia* na magisterském stupni. Organizační prostředí představující kontext oboru je dáno blízkostí oddělení teoretické informatiky a informačních a znalostních systémů. Z názvů oddělení a oborů vyplývá, že studijní profil se zaměřuje na informační vědu, ovšem s důrazem na knihovnictví, jeho profesní identita směřuje k tradiční synergii LIS (Library and Information Science).

Bakalářské studium – jádro kurikula

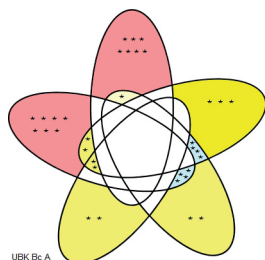
Kurikulum UI nechává menší prostor pro tvorbu vlastní studijní dráhy než kurikulum UBK, kde se učí v jádru 34 povinných předmětů, oproti 43 povinným předmětům na UI. Doména knih je na UBK tvořena úvodními a literárními kurzy odkazujícími ke kořenům profesionalizace oboru: věci správy knihoven jako součást dějin literatury (historia literaria). Tato základní doména knihovnictví v kurikulu UBK téměř zcela chybí, jediný předmět z domény knihoven přesahuje do knihovědné domény, a to dějiny knihoven a knih. Informační doména je na UI pěstována interdisciplinárně, čistě informační základ je slabší než na UBK. Nejsilnější průnik s doménou knihovnictví je v dokumentografických systémech a zpracování dokumentů, méně koncentrované jsou průniky s doménou technologie v informačních systémech a s doménou lidí v informačních politikách. Pro informační doménu je však typický i vyšší stupeň interdisciplinarity, oblast na průniku tří domén: s lidmi a technologiemi, s lidmi a knihovnami a s technologiemi a knihovnami. V UBK má informační doména o něco stabilnější základ díky informační vědě, a také průnik s doménou lidí je díky kurzům informační etiky silnější, dalších průniků je již méně a jsou méně početné. Slabší průniky jsou s doménou knihoven v oblasti

²⁶ FOBEROVÁ, Libuše. Dvacet let se vyučuje studijní program Informační studia a knihovnictví na Moravě a ve Slezsku. *Duha* [online]. 2011, 25(3). [cit. 2016-02-08]. ISSN 1804-4255. Dostupný z: <http://duha.mzk.cz/clanky/dvacet-let-se-vyucuje-studijni-program-informacni-studia-knihovnictvi-na-morave-ve-slezsku>.

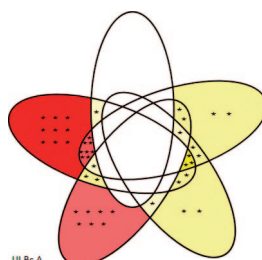
²⁷ SEDLÁČKOVÁ, Beata. Pár slov úvodem. In VLASÁK, Rudolf a Kamil MATULA. *Acta bibliothecalia et informatica*. V Opavě: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav informatiky, 2014. ISBN 978-80-7510-042-9. Doklady popisující důvody, které vedly k tomuto rozštěpení, bohužel chybí.

systémů stejně jako na UI a v třidoménovém průniku s technologiemi a knihovnami v oblasti informačního vzdělávání. Doména lidé je v obou kurikulech zastoupena v podobném poměru. V průniku s doménou informace je na UBK informační etika a politika, s doménou knihovny uživatelské a manažerské kurzy, doména informace slabě proniká i do domény knih, to vše na filozofických základech v bázi (bází rozumíme výšece hran mezi průsečíky, které neleží v průnicích domén, náleží tedy jediné doméně a tvoří její základ). Na UI tvoří bázi informační management a průniky informační politika s doménou informace, logika s doménou technologie a informační služby knihoven s doménou knihovny. Kurikulum UBK je mnohem méně technologické, v bázi s počítačovou a v trojdoménovém průniku s knihovnami a informacemi s informační gramotností je v kurikulu doména technologií velmi slabě ukotvena. UI má naopak technologickou doménu silnou, zvláště v bázi, její propojení k ostatním oblastem kurikula existuje, ale je po v podstatě neexistující doméně knih nejméně integrovanou částí. Ačkoli jsou průniky do ostatních domén slabé, je jich několik – informační systémy s informační doménou, logika s doménou humanitní, knihovnické aplikace s doménou knihovny. Doména knihoven je v obou kurikulech stěžejní. V UBK jde o praktické pořádání informací a služby knihoven přesahující do informačních systémů v informační, a vědecké řízení knihoven v humanitní doméně, a informační výchovu v průniku s informacemi a s technologiemi. Na UI tvoří bázi zpracování dokumentů a související legislativa s přesahy do všech domén, nejsilněji do domény informační v podobě dokumentografických systémů a zpracování informací pro rešeršní účely.

Graf 1

Graf 2

Příklad struktury kurzů

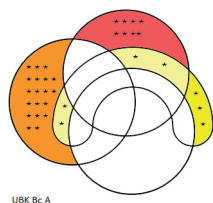
- 1 – Dějiny knižní kultury 1
- 2 – Informační průmysl
- 3 – Úvod do filozofie 1
 - 35 – Výchova uživatelů
- 4 – Počítačová gramotnost 1
- 5 – Akvizice a organizace knihovního fondu

- 15 – Vybrané kapitoly z dějin knihoven a knih
- 2 – Databázová centra
 - 245 – Informační služby internetu
- 3 – Management v informační společnosti
- 4 – Algoritmy a programování 1
- 5 – Identifikace dokumentů 1

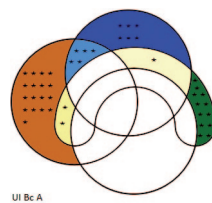
Vědní povaha bakalářského oboru UBK je humanitní s několika důrazy i na sociální povahu oboru. Také technické přístupy se v oboru slabě projevují, stejně tak jeho průniky s humanitní a sociální dimenzí. Patrné je tradiční zaměření oboru s malým důrazem na nomotetickou vědeckost. Kurikulum UI je humanitně-sociální, silně se projevuje i inženýrská povaha oboru. Tato neukotvenost vypovídá o divergentní povaze vědních přístupů. Na základě slabé integrace domény technologií do kurikula patrné ve vizualizaci *a* a podle diverzity vědní orientace kurikula ve vizualizaci *b* lze předpokládat, že kurikulum nebuduje u studentů profesní identitu. Tento předpoklad by bylo potřeba dále

zkoumat jak mezi studenty samotnými, tak mezi vyučujícími, a také zkoumat paradigmata, která do výuky vnášejí a která mohou být vzájemně v rozporu.

Graf 3

Graf 4

Příklad struktury kurzů

A – Literární komunikace

AD – Informační gramotnost 1

B – Informační politika 1

D – Teoretické základy projektování informačních systémů

AB – Vybrané kapitoly z informační výchovy

AD – Úvod do logiky

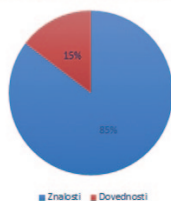
B – Informační etika

D – Knihovnické softwary

Váha diverzity doménové profilace kurikula UBK spočívá v zaměření na znalosti. Obor není v přísném významu slova vědecký, tento důraz na znalosti lze interpretovat jako polyhistorickou orientaci, zakotvenou opět v tradici historia literaria. Osvojení dovedností v rámci oboru věnována pozornost je, jak ukazuje graf 7. Až polovina kurzů ukazuje studentům aplikační stránku studovaných předmětů, osmina kurzů je zcela praktická, avšak význam a kontrola osvojení dovedností je podle grafu 5 nižší. Kurikulum UI klade na kompetence studentů vyšší důraz a poměrně často je váže na znalosti (graf č. 6), jejich teoretické ukotvení je však v oboru slabší (graf č. 8).

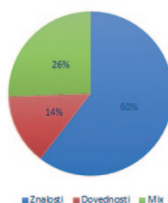
Graf 5

Vědecká dimenze UBK Bc. A

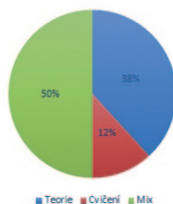
Graf 6

Vědecká dimenze UI Bc. A

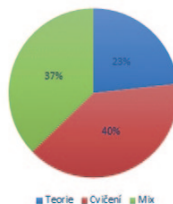
Graf 7

Aplikační dimenze UBK Bc. A

Graf 8

Aplikační dimenze UI Bc. A

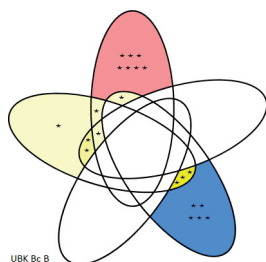

Profesní identita v kurikulu UBK je knihovnická se slabými přesahy do oblasti informací a technologií a s důrazem na interdisciplinaritu pouze v několika málo oblastech. Profesní identita v kurikulu UBK se zdá na první pohled informační, ale ta je nepříliš pevně ukotvená. Domény informací a knih mají slabou základní bázi a jsou realizovány převážně interdisciplinárně, doména technologie se silnou bází zase není s ostatními doménami pevněji integrovaná. Dominantní doménou se tak stávají knihovny s pevnou bází a řadou interdisciplinárních přesahů, knihovnické identity kurikula však chybí tradiční doména knih. Na základě předložené analýzy lze konstatovat, že identita oboru je knihovnická se zaměřením na technologie, jejichž integrace do knihovnické, případně informační perspektivy je ponechána na studentovi samotném.

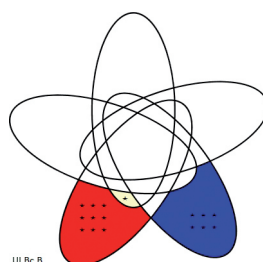
Bakalářské studium – volitelné kurikulum

Větší volnost ve specializaci bakalářů ponechává kurikulum UBK – studenti mají k dispozici 21 předmětů, oproti 16 předmětům doporučovaným studentům na UI. Většina nabízených předmětů v kurikulu UBK spadá do domény knihovnědné a humanitní. Doména knihovny je zastoupena především průnikovými kurzy s dalšími doménami. V nabídce zcela chybí kurzy z domény technické, velmi slabě a pouze interdisciplinárně je zastoupena doména informační. Volitelné kurikulum UBK dále prohlubuje tradiční knihovnickou identitu oboru. Kurikulum UI nenabízí žádné kurzy v doméně informační ani knihovny, jeden kurz se nachází v průniku knih s dimenzí technologií. Kurzy domény lidí nejsou kurzy orientované na uživatele, ale kurzy humanitní zajišťující studentům širší základ vysokoškolského vzdělání. Nejvíce kurzů je v doméně technologie. Výběrové kurikulum UI prohlubuje nesoulad mezi důrazem na technickou expertizu a její slabou integrací do dalších znalostních domén profese.

Graf 9

Graf 10

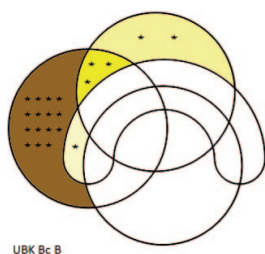
Příklad struktury kurzů

- 1 – Světová literatura 1
- 13 – Biblioterapie
- 125 – Informační služby internetu
- 35 – Komunikační dovednosti knihovníka

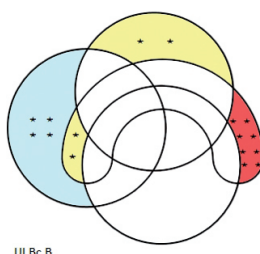
- 14 – Počítačová typografie
- 3 – Úvod do psychologické teorie
- 4 – Znalostní a expertní systémy

Vizualizace typu *b* ukazuje jasné humanitní zaměření kurikula UBK a nejasnou vědní profilaci kurikula UI s důrazem na humanitní a inženýrské aspekty oboru, jejich vzájemné pronikání a také vlivy sociálních věd.

Graf 11

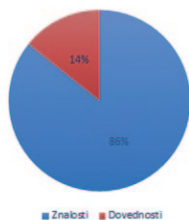
Graf 12

Nejprve je nutné upozornit, že v grafech aplikační dimenze chybí kurz Účast na konferencích v kurikulu UBK a Digitalizace písemného kulturního dědictví v kurikulu UI, k nimž jsme neměli k dispozici nominální hodnotu. Ve volitelném kurikulu UBK přetrvává charakteristické zaměření na znalosti. Teoretické a praktické kurzy jsou ve stejném poměru, stejně je množství kombinovaných kurzů. Aplikační stránka však není prezentována kvůli osvojení kompetencí, ale kvůli znalosti postupů. Podobné tvrzení platí i pro kurikulum UI, zde je však více prostoru věnováno kompetencím v práci s technikou, stejně jako kompetencím jazykovým, konkrétně němčině. Současné silné zaměření na německý jazyk je vzhledem k charakteru kurikula silně specifické, zakotvené spíše v organizačním kontextu oboru, než v racionálním plánu jeho kurikula. Zatímco pro doménu technologií a informací je převládajícím jazykem angličtina, stejně jako pro doménu knihoven v teoretické rovině, němčina má své významné uplatnění v knihovědné doméně, která však v kurikulu UI chybí.

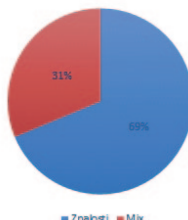
Graf 13

Vědecká dimenze UBK Bc. B

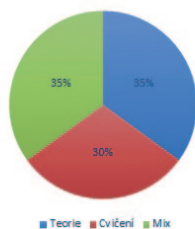
Graf 14

Vědecká dimenze UI Bc. B

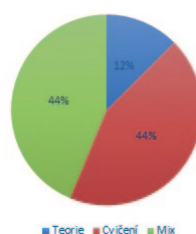
Graf 15

Aplikační dimenze UBK Bc. B

Graf 16

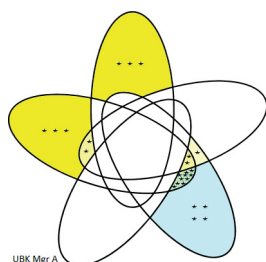
Aplikační dimenze UI Bc. B

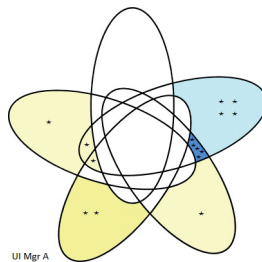
Magisterské studium – jádro kurikula

Magisterský obor na UBK nabízí 25 kurzů, na UI je jádro oboru menší, pouze 15 kurzů. Obě kurikula jsou si podobná v tom, že mají jednu ze znalostních domén zcela nepokrytou. V případě UBK je to doména techniky, v případě UI doména knih. UI má doménu technologií pokrytou slabě dvěma базovými a jedním průnikovým kurzem. Magisterské kurikulum UBK má téměř nepokrytu doménu informací, kurzy spadají jen do průnikových oblastí a jsou tak přístupné pouze studentům navazujícím na oborové bakalářské studium, studenti jiných oborů nemají příležitost absolvovat alespoň jeden kurz z báze domény. Průnikové oblasti patří do domén lidé se zaměřením na filozofii informace, do domény knihovny se zaměřením na digitalizaci a podporu vědy, případně v průniku všech těchto domén v elektronické komunikaci a multimediálních systémech. Doména informací v kurikulu UI je naopak nejsilnější. Obzvláště průnik s doménou lidé se zaměřením na sociální komunikaci a společensko-ekonomická témata představuje hustou koncentraci. Drobné jsou průniky s doménou knihoven a více disciplinárně i s technologiemi. Opak prázdné domény knih v kurikulu UI, doména knih v kurikulu UBK, je zastoupena kurzy ze současné knižní kultury v bázi domény. Kurikulum UBK má nejsilnější doménu lidé a obzvláště hustou koncentraci v oblasti průniku s doménou knihovny se specializací na management a marketing knihoven v právním a politickém kontextu. Drobnější průnik domény je i s informační doménou. V kurikulu UI má doména lidé jeden kurz projektového managementu v bázi a koncentrovaný průnik s informační doménou popsany výše. Doména knihoven je v kurikulu UI zastoupená slabě s praxí jako kurzem v bázi a se dvěma průnikovými kurzy selekční jazyky a digitální knihovny. V kurikulu UBK je doména knihoven naopak druhá nejsilnější s pevným základem v základní oblasti a vysokou specializovanou koncentrací v průniku s doménou lidé opět popsanou výše a s doménou informace. Doménovým profilem UBK je jednoznačně knihovnická profesní identita interdisciplinárního charakteru, doménovým profilem UI je informační identita se slabým přesahem do knihovnictví a nízkým stupněm integrovanosti mezi doménami.

Graf 17

Graf 18

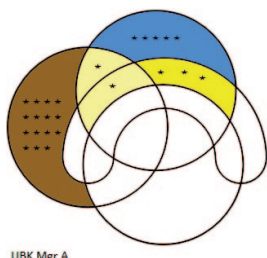
Příklad struktury kurzů

1 – Současná česká próza 25 – Digitalizace a veřejné knihovny 35 – Organizace veřejných knihoven komunitního typu 1 5 – Systemová dokumentace a paměťové instituce 1	2 – Teoretické základy informační vědy 23 – Management tvorby a realizace projektu 3 – Informační management 245 – Digitální knihovny

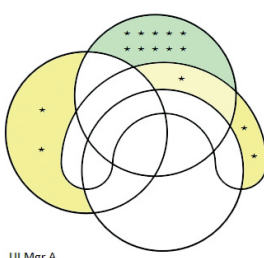
Vědní povaha kurikula UBK je sociálně-humanitní s převahou humanitních předmětů. Ostatní předměty jsou sociálněvědní s reflexí sociotechnických aspektů

oboru. Kurikulum UI nemá jednotnou vědní perspektivu oboru. Převažuje důraz na sociálněvědní povahu oboru s volně vázanou oblastí technické orientace a izolovanou oblastí humanitního zaměření.

Graf 19

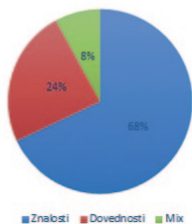
Graf 20

Magisterský studijní stupeň je v pojetí UI teoretický v kontrastu s aplikačním zaměřením bakalářského studia. Kurzy jsou ve stejném poměru buď teoretické, či aplikační, kombinace teoretických předmětů doplněných cvičeními z nabídky mizí. Předkládané výstupy z kurzů jsou však primárně zaměřené na znalosti, prokázání kompetencí je požadováno vzácně. Kurikulum UBK klade důraz na propojení teoretických poznatků s cvičením, tlak na znalosti stále převažuje, v kurikulu však sílí důraz i na osvojené kompetence. Zatímco kurikulum UI směřuje od praktického studenta bakaláře k teoretickému magistrovi, kurikulum UBK směřuje od teoreticky zdatného bakaláře k magistrovi stále zakotvenému v teorii, ale již s více kompetencemi.

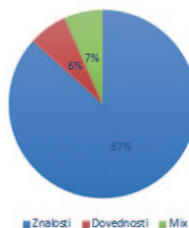
Graf 21

Vědecká dimenze UBK Mgr. A

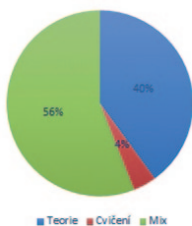
Graf 22

Vědecká dimenze UI Mgr. A

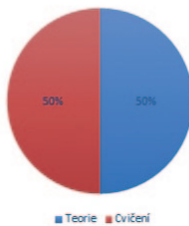
Graf 23

Aplikační dimenze UBK Mgr. A

Graf 24

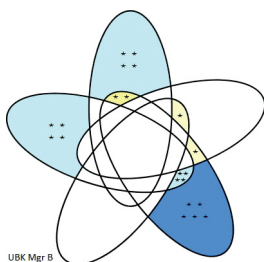
Aplikační dimenze UI Mgr. A

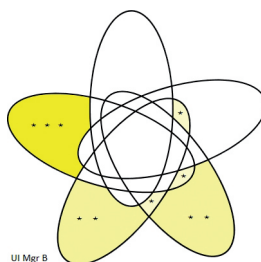
Magisterské studium – volitelné kurikulum

Magisterské kurikulum UI nabízí menší množství kurzů než kurikulum UBK, studenti UI tak mají menší možnost volby výběrových kurzů, jelikož jich potřebují absolvovat většinu, aby dosáhli potřebného množství kreditů. Kurikulum UI nabízí 10 kurzů, kurikulum UBK 21, tedy dvakrát tolik. Profil kurikula UBK zůstává stále výrazně knihovnický se zastoupením všech tří základních knihovnických znalostních domén s důrazem na humanitní doménu, v níž dominují v bázi jazyky, konkrétně němčina, která v kurikulu UBK vzhledem ke knihovědné doméně dává větší smysl, než v kurikulu UI, navíc jde o jazyk volitelný, nepovinný. Doména knih i knihoven jsou v kurikulu zastoupeny ve stejném poměru, první knihovědně a literárně, druhá architekturou a trendy v doméně. V průniku mezi doménou knih a lidí je rozvíjena čtenářská gramotnost. Velmi slabě je v kurikulu UBK zastoupena informační doména, interdisciplinární kurzy z informačního managementu a znalostní ekonomiky. Volitelné kurikulum UI rozvíjí především doménu knihoven třemi inovačními semináři, ostatní kurzy rozvíjejí doménu technologií, lidí a jejich průniky. Zaměření domény lidí je na kognitivní vědy a domény technologií na trendy a alternativy v oblasti. Jak napovídá zaměření na inovační semináře v silné doméně knihoven ve volitelných kurzech, navazující na její slabě ukotvenou obdobu v jádrovém kurikulu, je designováno kurikulum UBK pro studenty, kteří zůstávají na navazujícím magisterském studiu po absolvování bakalářského studia na UI. Pro studenty z jiných oborů je v kurikulu nízká prostupnost.

Graf 25

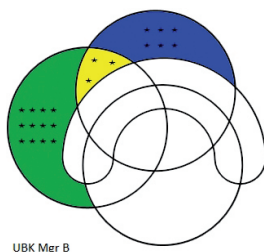

Graf 26

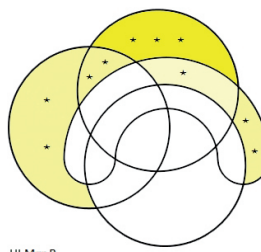

Vědní povaha kurikula UBK je přítomna i ve výběrovém kurikulu sociálně-humanitní se zaměřením na humanitní dimenzi, povaha kurikula UI stejně jako v jádrové variantě nemá jednotnou vědní perspektivu oboru.

Graf 27

Graf 28

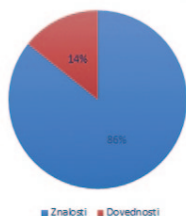

Teoretická orientace kurikula UI mírně převažuje i ve volitelném kurikulu, část teorie provázejí cvičení. Volitelné kurzy však kladou větší důraz na kompetence. Volitelné

kurikulum UBK potvrzuje orientaci na praktického magistra – roste poměr cvičení ve výuce, kontrola výstupů z kurzů je však stále převážně znalostní.

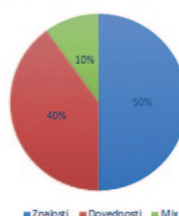
Graf 29

Vědecká dimenze UBK Mgr. B

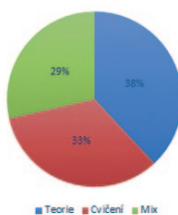
Graf 30

Vědecká dimenze UI Mgr. B

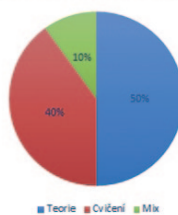
Graf 31

Aplikační dimenze UBK Mgr. B

Graf 32

Aplikační dimenze UI Mgr. B

Výsledek komparace

Komparace kurikul studijního programu Informační studia a knihovnictví na Ústavu bohemistiky a knihovnictví a na Ústavu informatiky odhalila několik podobností a rozdílů mezi oběma obory. Oba bakalářské studijní obory jsou si podobné v tom, že nejvíce pokrytou znalostní doménou je doména knihoven, což shodně proklamují názvy oborů i oddělení. Profesionální identita UBK je tradiční knihovnická, na UI knihovnická se zaměřením na technologie. Stejným podtématem obou kurikul jsou různé typy informačních systémů, ačkoli oba obory mají v kurikulu slabě integrovanou znalostní dimenzi technologií, a to i přesto, že v případě UI je tato doména pokryta řadou dalších kurzů. Pro UI je charakteristická propast mezi technickou expertízou a dalšími znalostními doménami. Rozdílů mezi oběma kurikuly je více než podobností. Kurikulum UI je „interdisciplinárnější“ než kurikulum UBK s inženýrskou profilací vedle humanitní orientace. Současně design kurikula UI není orientovaný na studenta, klade menší důraz na svobodnou volbu studijní dráhy studentů. Kurikulum UBK se naopak zaměřuje na různé typy gramotností. Informační doména je reflektovaná na UI z manažerské perspektivy, na UBK stojí na filozoficko-humanitních východiscích. Protikladný je přístup obou kurikul k doméně knih – UBK má tuto doménu silnou se zaměřením na knihovědu a literaturu, na UI tato doména zcela chybí. Vědní povaha na UBK je tradicionalisticky humanitní, na UI humanitně-inženýrská. Profesionální identita na UBK je pevně ukotvená, v kurikulu UI je naopak divergentní povahy a u studentů buduje spíše než profesionální identitu institucionální. Podobností mezi studijními magisterskými kurikuly je již méně. Obě kurikula mají zcela nepokrytou jednu ze znalostních domén. V kurikulu UBK je to doména technologií,

v kurikulu UI doména knih. Obě kurikula vykazují také menší zaměření na propustnost navazujících programů, z čehož se dá usuzovat, že cílí primárně na studenty vlastního bakalářského oboru. První rozdíl mezi oběma kurikuly je v profilačním zaměření na znalostní domény. Kurikulum UI se profiluje zaměřením na doménu informací, UBK zaměřením na doménu lidé, v tomto případě hlavně na uživatele knihoven. Kurikulum UBK má silnou i druhou a třetí profilační doménu – doménu knihoven a knih, které jsou pokryty v magisterském kurikulu UI v prvním případě slabě, v druhém případě se nevyskytují vůbec. Vzdělání na UBK směřuje od teoreticky vzdělaného bakaláře k magistrovi s praktickými kompetencemi, na UI je naopak prakticky zaměřený bakalář a teoreticky vzdělaný magistr. Vědní povaha kurikula UBK je humanitní s přesahy do domény sociální a okrajově technické, UI nemá ani v magisterském studiu jednotnou vědní perspektivu oboru, o čemž vypovídá téměř vyvážený rozptyl kurzů po třech různých doménách. Profesní identita UBK je knihovnictví, v případě UI naopak informační identita se slabým přesahem do knihovnictví. Zatímco profesní identita UBK je v bakalářském a magisterském studiu shodná, profesní identita na UI se vyvíjí od knihovnické se zaměřením na technologie k identitě informační se slabým přesahem ke knihovnictví.

Diskuze

Předkládaná studie má několik limitů. Mapuje formální plán kurikula, ne jeho realizovanou formu a výsledný efekt na studenty. Výsledek vypovídá více o profesní identitě tvůrců kurikul a sylabů než o prožívané identitě vyučujících a studentů. Informační identita je ztotožněna s identitou informačního vědce pro zvýraznění extrémního pólu kontinua profesní identity. Použité koncepty jsou však přenosné i do jiných zemí a umožňují i mezinárodní srovnání. Nutné je zmínit limity studie v oblasti klasifikace dat. Posouzení kurzu jako jedinečného či průnikového závisí na expertním posouzení, stejně jako na tacitních znalostech a přijatých paradigmatech a konceptech klasifikátorů. Ačkoli klasifikaci kurzů provádělo více subjektů, bylo by vhodné kvalitu klasifikace kontrolovat rigorózně a metodologicky. Svá omezení má i pojetí konkurenceschopnosti jako atraktivnosti a schopnosti oboru obstát v soutěži o studenty chystající se zapsat k dalšímu studiu na vysoké školy. Konkurenceschopnost oborů se dá posuzovat nejen ve vztahu k uchazečům o studium, ale také ve vztahu k absolventům a jejich schopnosti obstát na trhu práce. Takovéto vymezení konkurenceschopnosti oborů by znamenalo zaměření na dosažené kurikulum, tedy na to, co se studenti skutečně naučili (osvojené poznatky, kompetence, studentské zkušenosti a postoje) a na atraktivitu jejich kompetencí a schopností pro zaměstnavatele, resp. uzavření pracovněprávního vztahu.²⁸ Na otázku, jak je možné, že na malé univerzitě vedle sebe existují dva stejné studijní obory, tímto výzkumem odpovědět nedokážeme. Odpovědi je nutné hledat mezi aktéry rozštěpení například použitím metody orální historie či fenomenologického interview. Profil studijních oborů jsme poskytli ve studii výše. Důležitými otázkami k zodpovězení jsou otázky týkající se konkurence a cílových skupin studentů. Naše výchozí hypotéza se potvrdila jen částečně. Zatímco profil UBK náleží jednoznačně k I-světě (stěžejní domény 1, 3, 5 a jejich průniky), profil UI neodpovídá profesní identitě I-světa (domény 2, 3, 4), ale profiluje se spíše ve znalostních doménách 2, 4, 5, což jsme interpretovali

²⁸ Studii zaměřenou na konkurenceschopnost absolventů studijního programu v ČR předložil MATULA, Jan. *Implementácia princípov znalostnej ekonomiky do kurikula predmetov knižničnej a informačnej vedy*. Bratislava, 2014. Dizertační práce. Komenského univerzita v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra knihovni a informační vědy. Vedoucí práce Prof. Ing. Milan Konvit, PhD.

jako knihovnictví orientované na technologie v bakalářském a informační studia orientované na aplikaci v knihovnictví v magisterském stupni. Oba obory tedy usilují o stejnou cílovou skupinu studentů s tím rozdílem, že UBK snadněji osloví humanitně, zvláště pak literárně orientované studenty, UI naopak studenty preferující spíše technické znalosti. Nicméně obě kurikula cílí na studenty preferující knihovnictví jako oblast uplatnění a obory si tedy vzájemně konkurují. Na tomto hodnocení nezmění nic ani hodnocení samotných jádrových kurikul, která se již výběrovými předměty zásadně neproměňují, s výjimkou magisterského jádrového kurikula UI, v němž je patrnější důraz na informační problematiku. Výsledky studie konkurenceschopnosti studijních oborů je nutné chápat v kontextu intencí tvůrců kurikul – jaké skupiny studentů mohou studijní profily oborů oslovovat a přitahovat, spíše než popis aspektů, které ovlivňují rozhodování studentů o dalším studiu. Zde může hrát roli i řada jiných faktorů – rady rodičů, doporučení přátel, zábavnost předmětů vědního oboru, uplatnitelnost na trhu práce. Další výzkum by se měl zaměřit na analýzu kurikul dalších oborů studijního programu v ČR, které jsou také konkurenty opavských studijních oborů a výsledky těchto analýz porovnat s obory v zahraničí.

Zvyšování konkurenceschopnosti

Zbývá nám zodpovědět poslední otázku: Jakým směrem mohou obory profilovat svoje kurikula, aby dosáhly jedinečnosti a konkurenceschopnosti? Konkurenceschopný rozvoj oboru na Ústavu bohemistiky a knihovnictví je v průnikových oblastech domény knih. Například průniková oblast 15 nabízí prostor pro kurzy z oblasti knihoven historických fondů. Oblast 12 mezi knihovědnou a informační doménou umožňuje tematizaci dalších paměťových institucí – archivů a otázek spojených s autentickou informací a proveniencí dokumentů či dat. Současně posílení v oblasti domény informací vyrovnává konkurenční nabídku bakalářského oboru UI v informační doméně. Rozvoj by si zasloužily i průnikové oblasti 34 – *uživatelské aspekty technologií* a 45 – *knihovnické technologie* a jejich hlubší průniky, jako například komunitní informatika, která zkoumá roli informačních a komunikačních technologií v životě komunit. Tyto inovace by přispěly k pevnější integraci domény technologií do celku kurikula. Konkurenceschopnost a jedinečnost UI vůči UBK by zvýšilo pevnější ukotvení znalostní domény technologií do profesní perspektivy – zvláště rozvoj knihovnických technologií v oblasti 45 jako jsou ontologie, referenční software ad., zvýšení důrazu na uživatelský design a testování technologií uživateli v oblasti 34, kurzy z technologií v informační doméně jako např. design a evaluace systémů pro vyhledávání informací, sociotechnické systémy atd. Vhodné by bylo také posílit informační doménu a cílit tak nejen na technicky zdatné knihovníky, ale na cílovou skupinu studentů mířících do informační profese. Vzhledem k silnému technologickému zájmu je možné zaměřením na problematiku informačního průmyslu či nových typů informatik, např. kognitivní či právní informatiku. Tyto návrhy samozřejmě zdaleka nevyčerpávají možnosti konkurenčního rozvoje kurikul, zachycují jen příklady možného rozvoje kurikul směrem k jedinečnosti vzhledem k studijnímu profilu konkurenčního oboru. Předložené návrhy vycházejí z názoru autora, že trendy oborového vzdělávání ukazují na rostoucí význam transdisciplinarity a spojování s dalšími univerzitními obory. Autor se domnívá se shodě s *teorií syndromu pandy*, že i pro knihovnickou profesní identitu je nezbytný odklon od jednosměrného institucionálního zaměření směrem k širšímu rámci paměťových institucí a k širší perspektivě informační profesní identity.

Použitá literatura

- BURKE, Peter. *Společnost a vědění: Od Gutenberga k Diderotovi*. Praha: Karolinum, 2007, 304. ISBN 978-80-246-1319-2.
- DURRANCE, Joan. C. Competition or Convergence? Library and Information Science Education at a Critical Crossroad. *Advances in Librarianship*. 2004, 28, 171–198. ISSN 0065-2830.
- EISENBERG, Michael. Microcomputer-Based Curriculum Mapping: A Data Management Approach. Paper Presented at the *Mid-Year Meeting of the American Society for Information Science*. Bloomington, 1984.
- FOBEROVÁ, Libuše. Dvacet let se vyučuje studijní program Informační studia a knihovnictví na Moravě a ve Slezsku. *Duha* [online]. 2011, 25(3) [cit. 2016-02-08]. ISSN 1804-4255. Dostupný z: <http://duha.mzk.cz/clanky/dvacet-let-se-vyucuje-studijni-program-informacni-studia-knihovnictvi-na-morave-ve-slezsku>.
- GROTZINGER, Laurel A. Curriculum and Teaching Styles: Evolution of Pedagogical Patterns. *Library Trends*. 1986, 34(3), 451–468. ISSN 1559-0682.
- HARDEN, R. M. AMEE Guide No. 21: Curriculum mapping. *Medical Teacher*. 2001, 23(2), 123–137. DOI: 10.1080/01421590120036547. ISSN 0142-159x. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01421590120036547>
- HAUSMAN, Jerome J. Mapping as an Approach to Curriculum Planning. *Curriculum Theory Network*. 1974, 4(2/3) 192–198. ISSN 0078-4931.
- HAYTHORNTHWAITE, Caroline, Geoffrey BOWKER, Christine JENKINS a W. BOYD. Mapping the Dimensions of a Dynamic Field. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 1999, 50(12), 1092–1094. ISSN 2330-1643.
- HULÍK, Vladimír. Vývojová ročenka školství 2004/05 – 2014/15. Vývoj terciárního vzdělávání. Veřejné a soukromé VŠ – počty studentů podle formy studia a studijního programu v letech 2004–2014 – podle státního občanství [online]. 22. říjen 2015 [cit. 2016-02-29]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2004-05-2014-15>.
- KOUČKÝ, Jan a Aleš BARTUŠEK. *Demografický vývoj a projekce výkonů vysokých škol*. Praha: Středisko vzdělávací politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2011, 65 s. ISBN 978-80-7290-524-9.
- LATTUCA, Lisa R. *Creating Interdisciplinarity: Interdisciplinarity Research and Teaching among College and University Faculty*. Nashville: Vanderbilt University Press, 2001, 296 s. ISBN 0-8265-1383-2.
- LOR, Peter Johan. Revitalizing comparative library and information science: theory and metatheory. *Journal of Documentation*. 2014, 70(1), 25–51. DOI 10.1108/JD-10-2012-0129.
- LOR, Peter Johan. Methodology in comparative studies [online]. In *International and Comparative Librarianship*, Chapter 4, draft version 2011-04-20 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://peterlor.com/the-book/>.
- LORENZ, Michal. Fenomén i-škola: historie a současný stav. *Knihovna* [online]. 2014, 25(2), 58–82 [cit. 2016-02-07]. ISSN 1801-3252. Dostupný z: <http://oldknihovna.nkp.cz/knihovna142/142058.htm>.
- MARCO, Guy A. The Demise of the American Core Curriculum. *Libri*. 1994, 44(3), 175–189. ISSN 0024-2667.
- MATULA, Jan. *Implementácia princípov znalostnej ekonomiky do kurikula predmetov knižničnej a informačnej vedy*. Bratislava, 2014. Dizertační práce. Komenského univerzita v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra knihovní a informační vědy. Vedoucí práce Prof. Ing. Milan Konvit, PhD.
- MIKSA, Francis L. Library and information science: two paradigms. In VAKKARI, Pertti a Blaise CRONIN (Eds.). *Conceptions of library and information science. Historical, empirical and theoretical perspectives*. London: Taylor Graham, 1992, 229–252. ISBN 0-947568-52-2.

OSTLER, Larry J., Therrin C. DAHLIN a J. D. WILLARDSON. *The Closing of American Library Schools*. Westport: Greenwood, 1995, 158 s. ISBN 0-313-28461-X.

PETTIGREW, Karen E. a Joan C. DURRANCE. KALIPER. Introduction and Overview of Results. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2001, **42**(3), 170–180. ISSN 0748-5786.

PORTER, Andrew C. Measuring the Content of Instruction: Uses in Research and Practice. *Educational Researcher*. 2002, **31**(7), 3–14. ISSN 1469-5847.

PRUDKÝ, Libor, Petr PABIÁN a Karel ŠÍMA. *České vysoké školství: Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Praha: Grada, 2010, 159. ISBN 879-80-247-3009-7.

RAIVOLA, Reijo. What is Comparison? Methodological and Philosophical Considerations. *Comparative Education Review*. 1985, **29**(3), 362–374. ISSN 0010-4086.

RUSKEY, Frank a Mark WESTON. A survey of Venn diagrams. *The Electronic Journal of Combinatorics*, [online]. 1997, **4**(5). Version revisited in 2005. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://www.combinatorics.org/Surveys/ds5/VennEJC.html>.

SEDLÁČKOVÁ, Beata. Pár slov úvodem. In VLASÁK, Rudolf a Kamil MATULA. *Acta bibliothecalia et informatica*. V Opavě: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav informatiky, 2014. ISBN 978-80-7510-042-9.

STODOLA, Jiří. Individua, sociální sítě a poznání: možnosti a limity kognitivního a sociálně-doménového paradigmatu v informační vědě a realistický model domény. *ProInflow*. 2012, **4**(1), 1–33. ISSN 1804-2406.

SUTTON, Stuart. *Education for Library Service in the Digital Age*. Keynote talk at California Academic & Research Libraries Conference: Re-Tooling Academic Libraries for the Digital Age [online]. October 20–21, 1995 [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: <http://www.carl-acrl.org/archives/ConferencesArchive/Conference95/sutton.text.html>.

Van HOUSE, Nancy A. a Stuart A. SUTTON. The Panda Syndrome: An Ecology of LIS Education. *Journal of Education for Library and Information Science*. 1999, **37**(2), 131–147. ISSN 0748-5786.

WILSON, Anthony M. a Robert HERMANSON. Educating and Training Library Practitioners: A Comparative History with Trends and Recommendations. *Library Trends*. 1998, **46**(3), 467–504. ISSN 0024-2594.

WILSON T. D. Mapping the curriculum in information studies. *New Library World*. 2001, **12**(11/12), 436–442. ISSN 0307-4803.

ZINS, Chaim. Knowledge Map of Information Science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2007, **58**(4), 526–535. ISSN 2330-1643.

LORENZ, Michal. Mapa studijních profilů: komparace kurikul informačních studií a knihovnictví v Opavě. *Knihovna: knihovnická revue*. 2016, **27**(1), 21–42. ISSN 1801-3252.